

УДК 745/749

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/57-3-9>**Лариса САНДЮК,**

orcid.org/0000-0002-4702-4523

старший викладач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) larisa.sandyuk71@gmail.com

Володимир САНДЮК,

orcid.org/0000-0003-4795-9553

доцент викладач кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(Івано-Франківськ, Україна) volodymyr.sandyuk@gmail.com

ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ В ПРОЕКТУВАННІ ВИРОБІВ З ХУТРА

У статті охарактеризовано поняття « композиція», « проектування», « контраст», « нюанс», « подоба», « стиль», « художня виразність», « хутро», « короткошерстні», « довгошерстні», « колекція», « дизайн».

Описано процес та етапи конструювання з врахуванням принципів та законів композиції (композиційного центру). Охарактеризовано три типи композиції в одязі: контраст, нюанс, подоба. Проаналізовано специфіку дизайну хутрових моделей, стилістичні особливості та вплив структури матеріалу, висоти ворсу, кольорової гами на силует та конструкцію. Також описано інноваційні конструктивні новації та фактурні поєднання в дизайні хутрових моделей. Визначено засоби художньої виразності дизайн виробів з хутра, їхні характеристики та взаємовпливи. Описано види та типи хутра за технологічними характеристиками, зовнішніми ознаками та кольоровою гамою та принципи застосування та поєднання їх в конструкції та образному вирішенні колекції хутрових виробів. Закцентовано на основних завданнях в хутровій індустрії – цілісність образу та проблеми в сучасному дизайні, з врахуванням вимог сьогодення та тенденцій моди, розвитком технологій та технічних новацій. Вказано на те, якими знаннями потрібно оволодіти, щоб успішно створити задуману колекцію та її дизайн, врахувати елементи і принципи композиції, характеристики засобів художньої виразності та закономірності їх гармонійного поєднання. Досліджено як у проектуванні хутрових моделей враховуються головні вимоги до якості виробу – функціональні, практичні, утилітарні, технологічні, естетичні, ергономічні, економічні, екологічні тощо, як вони взаємодіють і впливають на людину, її довкілля та навколишнє середовище. Зазначено важливе завдання в хутровій індустрії, яке стоїть перед дизайнером – підкреслити красу та індивідуальність людини, створивши досконалий образ і стиль.

Ключові слова: композиція, дизайн, хутро, образ, стиль, гармонія, конструкція, проектування, художня виразність.

Larysa SANDYUK,

orcid.org/0000-0002-4702-4523

Senior Lecturer at the Department of Fine and Decorative Arts and Restoration
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) larisa.sandyuk71@gmail.com

Volodymyr SANDYUK,

orcid.org/0000-0003-4795-9553

Associate Professor at the Department of Fine and Decorative arts and Restoration
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk, Ukraine) volodymyr.sandyuk@gmail.com

MEANS OF ARTISTIC EXPRESSION IN DESIGNING FUR PRODUCTS

The article describes the definitions of the concepts of «composition», «designing», «contrast», «nuance», «likeness», «style», «artistic expression», «fur», «short-haired», «long-haired», «collection», «design».

The process and stages of construction are described, taking into account the principles and rules of composition (composition center). Three types of composition in clothes are characterized: contrast, nuance, likeness. The specifics of the design of fur models, stylistic features and the influence of the material structure, pile height, color range on the silhouette and construction were analyzed. Modern constructive innovations and textural combinations in the design of fur models are also described. The means of artistic expression, the design of fur products, their characteristics and

mutual influences are defined. The species and types of fur are described according to technological characteristics, external features and color range, and the principles of their application and combination in the design and visual solution of the collection of fur products. Focused on the main tasks in the fur industry – the integrity of the image and problems in modern design, paying attention to the requirements of today and fashion trends, the development of technologies and technical innovations. It is indicated what knowledge must be mastered in order to successfully create the intended collection and its design, to take into account the elements and principles of composition, the characteristics of the means of artistic expression and the rules of their harmonious combination. It was examined how in the process of designing of fur models are important the main requirements for the quality of the product – functional, practical, utilitarian, technological, aesthetic, ergonomic, economic, ecological, etc., how they interact and affect a person, her inner environment and the natural environment. An important task in the fur industry facing the designer is to emphasize the beauty and individuality of a person by creating a perfect image and style.

Key words: composition, design, fur, image, style, harmony, construction, designing, artistic expressiveness.

Постановка проблеми. Означення художньої виразності та композиційних принципів в проектуванні хутрових моделей. Стилiстичнi особливостi та вплив структури матерiалу на силует та конструкцiю.

Аналіз досліджень. Процес конструювання та моделювання є не простим і постійно змінюється з впливом нових тенденцій, розвитком технологічного прогресу та вимог моди. Дослідження полягають в означенні історико-культурних явищ, що впливають на його зміни, а також на особливості впливу матерiалу та його фактури на силует, конструкцiю та форму. Сьогодні процес конструювання полягає в вивченні ергономічних особливостей фігури людини і має індивідуальний підхід до конструювання та моделювання виробів з хутра.

Мета статті – розглянути конструктивні особливості впливу матерiалу, технологічних особливостей його структури на силует, конструкцiю та дизайн моделей з хутра з врахуванням принципів композиції, для створення досконалого образу.

Виклад основного матерiалу. В природі все створено гармонійно. Саме тому людина прагне мати довершений вигляд, а дизайнер створити та підкреслити красу людини, створивши досконалий образ і стиль. Адже людина зовні виражає себе через одяг доповнений аксесуарами, взуттям, зачіскою тощо. Велике значення в цьому образі має все: пропорції, силует, кольорова гама, фактура, матерiал тощо. Цілісність образу є головною умовою гармонії. Гармонія в одязі визначається правилами композиції. Термін «композиція» використовують для опису й аналізу засобів художньої виразності виробу. Правила композиції визначають гармонію в одязі. З латині – композиція – це об'єднання, з'єднання, поєднання всіх елементів що входять до образу в одне ціле (Мода і стиль принципи композиції в одязі, композиційний центр). Сюди відносять також головний убір, взуття та аксесуари. Всі елементи одного строю повинні підкорятися головному – центру композиції. Центр композиції є головним акцентом, який привертає до себе увагу, кольором, формою,

розміром, чи фактурою і є основним елементом образу, всі інші підпорядковані йому. Важливе значення має також розташування самого композиційного центру, він може бути один, або їх може бути декілька, пов'язаних між собою єдиним стильовим рішенням. Коли в образі немає композиційного центру – в ньому відсутня гармонія, він не буде завершеним та досконалим. Тому сучасні кутюр'є при створенні своїх колекцій використовують правило центру композиції.

Відомі три типи композиції в одязі: контраст, нюанс, подобою.

Контраст – (лат. контра старе) що означає протиставлення. Це протилежність, яка може бути виражена в формі, кольорі чи фактурі. Моделі побудовані на контрасті кольору – екстравагантні, елегантні, вишукані, виразні. Для хутра така композиція вибудовується на контрасті фактур та матерiалів, а також кольорової гами. Отже, використовують, поряд з хутром натурального окрасу також, фарбовані, або тоновані шкурки, різної висоти і густини ворсу, поєднавши їх з різноманітними матерiалами, фурнітурою тощо.

Нюанс – (франц. відтінок) тонка різниця, плавний перехід від контрасту до подоби. Характерна схожість в елементах композиції, м'які переходи кольорів та їх відтінків. Для хутра характерні в композиції з шкурок в натуральному окрасі, приблизно однакової висоти та щільності ворсу, тобто використовують або високошерстні, або короткошерстні хутра (стрижені чи щипані) та поєднують схожі фактури та матерiали. Такі моделі виглядають вишукано, м'яко за рахунок нюансу кольорової гами, плавності ліній силуету. Ще один принцип композиції – подоба – це подібність, повторення елементів композиції, витриманість в одному кольорі не тільки моделі, але й аксесуарів, що доповнюють образ. В силуеті виробу – це повторення ритму розкладок шкурок. Підбір кольорової гами може бути як з шкурок натурального окрасу, так і з фарбованих.

Для створення моделі дизайнери враховують різні принципи композиції. Все залежить від

вікової категорії для якої розробляється виріб, обраного хутра, вкладеної вартості виробу та поставленого перед собою завдання та визначеного стилю.

Стиль – це система засобів художньої виразності композиції в мистецтві та дизайні, яка характеризує певний культурно-історичний період, напрямок моди та її тенденції, або індивідуальне світосприйняття художника-дизайнера. Проектування, пошук нових композиційних та фактурних рішень є одним з найважливіших етапів сучасної дизайн-індустрії. Широкий асортимент та конкуренція спонукають до нових, сміливих та творчих проектів. Для досягнення оригінальних фактурних рішень дизайнери вдаються до художніх експериментів, які, в свою чергу, сприяють розвитку технологій та відкриттю нових засобів створення фактурних рішень та вдосконалення різних технологічних процесів. Створення дизайну колекції з хутра – це проектування нових моделей від художнього задуму до його реалізації; гармонійне поєднання елементів композиції, які відображають очікування споживача від дизайнерського продукту з врахуванням технологічних та конструктивних особливостей (Колосніченко М. В., Зубкова Л. І., Пашкевич К.Л., 2014: 386).

Слід зазначити, що матеріал, а саме вид хутра є одним з найефективніших засобів означення художньої виразності моделей їх силуетних, композиційних рішень. Він грає найважливішу роль у створенні фактури, так само як і техніка виконання та колірна гама. Для створення нових моделей, втілення задуму проекту, художник-дизайнер керується власною образною уявою, талантом, знаннями, естетичними та інтуїтивними відчуттями, при цьому вмільно застосовує засоби художньої виразності композиції – її візуальні елементи, принципи їх організації та розміщення. До композиційних засобів художньої виразності як своєрідної художньої мови будь-якого твору мистецтва належать: елементи композиції (лінії, форма, силует, текстура, колір, фактура, матеріал тощо) і принципи їх поєднання та організації (симетрія, баланс, акцент, пропорція, ритм, динаміка, єдність тощо) творчий задум дизайнера. Сучасна практика моделювання та проектування виробів з хутра базується на широкому застосуванні різних видів хутра, шкіри та поєднанні різноманітних фактур, які можливі завдяки досягненню нових технологій. Це дозволяє не тільки оздоблювати хутровий виріб, але підсилює і збагачує його композицію, впливає на художньо-естетичне сприйняття, конструкцію та зовнішній вигляд. Проектуючи оригінальні моделі та колекції, дизайнер керується

композиційними засобами художньої виразності та знаннями різних технологій та наук – про моделювання, людину, екологію, мистецтво, загально-технічні дисципліни, кольорознавство тощо.

В проектуванні та побудові композиції нових моделей художник-модельєр використовує не тільки графічні чи кольорові зображення, але й вербальні описи. Як і в подальшому використовуються для патентування моделей промислового взірця. Творчі задуми та ідеї дизайнера втілюються у проектній документації: – графічних зображеннях (збір матеріалу, начерки, ескізи, технічний та художній малюнок, пошуковий макет-проект); – вербальних описах (письмове обґрунтування своїх ідей, опис моделі чи колекції). Графічні малюнки є формою візуального мистецтва, яке використовує певні техніки виконання та закони композиції. Для відображення ідеї проекту та творчого задуму художник використовує елементи композиції щоб створити цілісну, гармонійну та неповторну колекцію. Ці елементи в проектуванні можуть по різному комбінуватися, змішуватися та об'єднуватися між собою, використовуватися в різних поєднаннях та варіантах для створення різних видів композиції. Власне, їх грамотне застосування, розуміння впливу кожного елемента на результат композиції, врахування особливостей матеріалу, а саме хутра, його пластичності, об'єму, фактур є запорукою ефективності роботи дизайнера, цілісності колекції та сприйняття споживачем. Щоб успішно створити задуману колекцію та її дизайн, необхідно оволодіти знаннями про елементи і принципи композиції, характеристиками засобів художньої виразності, закономірностями їх гармонійного поєднання. Досконалості композиції виробів з хутра дизайнери досягають завдяки художньому образу мислення, гармонійному поєднанні засобів художньої виразності та розумінні композиції. При цьому враховуються особливості світосприйняття та модні тенденції, вимоги і смаки замовника та середовища, для якого вони проектуються.

Важливу, якщо не одну з головних критеріїв художньої виразності в проектуванні відіграє колірна палітра. Акценти на основі контрасту кольору та фактури отримують в результаті застосування принципово різних за властивостями та характеристиками хутрової сировини критеріям, а саме: висота ворсу, пластика, колористична гама тощо. Розвиток хімічної промисловості та прогрес в технологіях фарбування шкірок дозволив розширити палітру кольорової гами, підняти на новий щабель характер та художні якості індустрії хутра.

За класифікацією хутрянйй напівфабрикат поділяють на різноманітні види: хутровий (пушнина), каракулевий, морський, хутряно-весняні підвиди (Класифікація хутрово-хутряного напівфабрикату. Асортимент та якість напівфабрикатів зимової та весняної групи. Шкурки морських звірів) В проектуванні моделей з хутра зчаста матеріал, а саме характер та довжина ворсу, м'якість та пластичність шкіряної тканини диктує та впливає на форму силуету, конструкцію, покрій виробу (Терская Л. А., 2005: 272). Композицію та конструктивне рішення моделі видозмінює напрямком розміщення шкурок, висота та фактура волосяного покриву, а також ступінь прилягання його до шкіри (для каракулів), адже саме ці ознаки впливають на візуальне сприйняття та зовнішній вигляд виробу.

Хутрову сировину, в залежності від висоти і якості ворсу, поділяють на два види, які дають варіативність створення різних силуетів. Низьковорсові або ті, що мають високу ступінь прилягання – більш вільні у виборі форм, проектуванні додаткових членувань та поєднанні конструктивно-декоративних елементів та фактур в композиції виробу. Довговорсові – обмежують вибір силуетів та форм, зводять їх до найпростіших з метою запобігання перенавантаження композиції, адже вони створюють більший об'єм та масу, безпосередньо впливаючи на просторову форму виробу. Але при менших технологічних та конструктивних засобах можна досягнути незвичайних візуальних ефектів саме завдяки довжині, пластичності та окрасу ворсу. З такого виду хутра здебільшого створюють одяг середніх об'ємних і простих форм, прямого або розширеного силуету. Технологія пошиву для пушнини є складною. Завдання стоїть в облегшенні та наданні більшої пластичності самих шкурок, тому їх розшивають тасьмою, або смужками шкіри. Виконується так званий розпуск шкіри як у висоту, так і в ширину. Це збільшує площу шкіри в два, а деколи і в три рази, якщо густина ворсу дозволяє розшивати і під кутом в впоперек. Після розпуску шкурку набивають, вирівнюють і викроюють з неї по лекалах потрібну деталь. Така технологія дає крім збільшення площі ще й пластичність і дещо менший об'єм. А це в свою чергу збільшує можливість урізноманітнити і ускладнити композицію крою та розкладки шкурок в різних напрямках: вздовж, впоперек, під кутом, або поєднувати різні напрямки. Для підсилення ритмів поперечного крою хутро розшивають широкими смугами шкіри, замша, тасьми, або і смугами низьковорсового хутра, що надає більшого

ефекту рельєфного перепаду та зміни силуету та форми моделі. Деякі види довговорсового хутра мають неоднаковий волосяний покрив на окремих ділянках – це дає великі можливості для використання різноманітних ритмічних побудов в дизайні одягу і також створює певні особливості силуету. Кожна шкурка різниться між собою, тому в розкладці дотримуються встановлених алгоритмі, пропорційних та тональних співвідношень. Довговорсове хутро використовують і частково для оздоблення виробу, що надає ефектного зимового змісту виробу, збагачує силует. Інноваційним підходом до художнього проектування є можливість від'єднувати за допомогою замочків-блискавок, чи гудзиків це оздоблення і трансформувати виріб в осінньо-весняний, даючи йому більшу варіативність, що є привабливим для споживача.

Кольорова палітра пушнини здебільшого – натуральний окрас. Та з вимогами моди і розвитком технологій шкурки фарбують в різноманітні відтінки, що дає хутру екстравагантність та продовжує його вік. Так як натуральні відтінки, а особливо світлі з часом під впливом сонячного проміння жовтіють і втрачають свіжість кольору. Фарбування, або часткове тонування збільшують та урізноманітнюють кольорову гаму виробу. Фарбуванню підлягають не всі види шкурок, адже деякі, такі як соболь, рись, можуть втратити свій дорогий окрас.

Короткошерстні, або низьковорсові шкурки по фактурі більш наближені до тканини, а тому більш варіативні в силуетах, кроях та композиційних рішеннях. На них виконують різноманітні стрижки як по висоті так по фактурі (перші рельєфні стрижки були запатентовані на хутрофірмі Тисмениця) під вельвет, поперечна та поздовжна смужка різної ширини, клітка різних розмірів, стрижка під кутом тощо. В деяких видів напівфабрикату вищипують ость, залишаючи підпуш, яка є м'яка, ніжна та бархатиста. Різноманітна фігурна стрижка досягається шляхом різного за висотою вистигання ворсу і дозволяє також імітувати більш дорогі види хутра, в тому числі створювати складні візерунки та фактури. Це, здебільшого, шкурки норки, бобра, ондатри та деякі види нутрії, що мають велику густину ворсу. Зміна висоти або густоти ворсу впливає на тактильне сприйняття фактури матеріалу у виробі. Дозволяє змінити напрямком розміщення шкурок, що змінює їх відтінки та архітектоніку виробу. Фактури які досягають завдяки новим технологіям використовуються для виділення форми виробу або його частини, членування форми на частини, об'єднання частин форми, організації зорового

руху в певному напрямку на поверхні форми. Різноманітні не тільки декоративні техніки, а й засоби посилення художньої виразності виробу. Зчаста використовують поєднання різних типів короткошерстного хутра, а саме комбінується гладкошерстне хутро з завитковим, що надає фактурі полотна рельєфності, створює певний ритм та дозволяє урізноманітнити композицію виробу. Такі моделі носять новий зміст, підкреслюючи індивідуальний підхід до проектування.

Короткошерстне хутро здебільшого є фарбованим. Тільки деякі його види, більш дорогі, зберігаючи натуральний окрас. До таких видів відноситься норка, каракульча, соболь, шиншила тощо. Природний відтінок благородний, цінний, але його палітра значно вужча. При фарбуванні ж досягають різних кольорів та відтінків. Широка кольорова гама дозволяє виконувати цікаві та сміливі композиційні рішення, переносити на виріб будь-який задум та втілювати цікаві ідеї та поєднання. Фарбують, або принтують хутро також під окрас дорогіших шкур.

Інноваційним підходом до художнього проектування виробів з хутра є комбінування хутра з різноманітними матеріалами та тканинами: шовком, шифоном, мереживом, трикотажем та іншими матеріалами (Терская Л. А., 2005: 272). Останньою тенденцією моди є використання хутра, фарбованого у різноманітні, часто яскраві, кольори та сміливі їх поєднання.

Хутро може імітувати тканину і навпаки, тканина може імітувати хутро. Оригінальності композиційному рішенню, окрім забарвлення, стрижки та фактур, надає використання різноманітних накладних декоративних елементів (накладних кишень, хлястиків, клапанів, різних планок та декоративних накладок).

Аналізуючи колекції виробів з хутра Тисменицької хутрової фабрики та колекції сучасних дизайнерів на світових подіумах, можна зазначити що використання хутра вийшло за межі верхнього одягу. Незвичайні поєднання використовуються в нетрадиційному асортименті, наприклад, сукні з хутряною спідницею, пальта з хутряними рукавами та коміром або накладними кишнями, оздоблюється взуття та аксесуари.

Застосування нових винаходів, технік обробки, стрижки та комбінування хутра дало можливість дизайнерам досягнути нових властивостей, які досі були не притаманні хутру. Змінюючи фактуру та поверхню хутра, вдосконалюючи вичинку шкіряної тканини, стало можливим застосовувати його для нових видів асортименту одягу, аксесуарів, взуття та головних уборів.

Проектування нових фактурних рішень та нетрадиційних поєднань є одним з новаторських етапів сучасної дизайн-індустрії. До засобів створення фактур належать також текстильні матеріали, фурнітура, декор, нитки. До різновидів матеріалів для фактурного оздоблення відносяться стрічки, тасьми, шнури, бахрама, бейка, мереживо, гіпюр, шитво, бісер, блискітки тощо. Для надання моделям новизни, індивідуальності та художньої виразності часто використовують комбінування різноманітних засобів оздоблення. Поєднання одночасно різних за зовнішнім виглядом та властивостями матеріалів дає можливість пошуку нових фактурних та композиційних рішень. Крім того, елементи однієї фактури, чи матеріалу можуть відрізнятися за сировинним складом, призначенням, кольором, способом виготовлення тощо. Фактурні та композиційні рішення також можуть базуватися на використанні об'ємних елементів, що мають окрему конструкцію чи певну схему або технологію виконання. Асортимент оздоблення, яке використовують при пошитті сучасних моделей, досить різноманітний. Серед найбільш поширених засобів посилення художньої виразності хутрових виробів є вишивка, мереживо, гіпюр тощо; фурнітура, а саме гудзики, застібки-блискавки, пряжки, тасьми, шнури, зажими тощо; бейка, бахрама і деякі додаткові об'ємні деталі.

Застосовують також в проектуванні як традиційні матеріали і види оздоблення, давно відомі так і нові, нетрадиційні, пов'язані з появою нових технологій виготовлення оздоблення. Слід зазначити, що хутровий дизайн вільно експериментує з трикотажем, рослинними матеріалами, металом тощо. Застосування нетрадиційних матеріалів або їх масштабів поряд з традиційними засобами оздоблення є одним з основних принципів революції в світі дизайну та тенденціях моди ХХ століття. Сьогодні актуальними є й інноваційні матеріали, серед яких, наприклад, штучне хутро, та матеріали, що можуть змінювати колір під дією вологи, тепла та світла. Отже, саме на основі творчих експериментів, досліджень та накопиченого практичного досвіду роботи з різноманітними художньо-виразними засобами базуються нові проектні підходи до створення високоестетичних дизайнерських проектів та розробок в хутровій індустрії.

Особливої уваги заслуговують засоби оздоблення, та елементи дизайну, що дозволяють створювати об'ємні рухомі ефекти і, як результат, трансформаційну конструктивну форму, що змінюється залежно від потреби, наприклад, вкоро-

чується, подовжується, стягується тощо. Загальне сприйняття фактурного рішення дизайну моделі може змінюватися залежно і від варіантів комбінування матеріалів різного сировинного складу, розмірів шаблонів та площі шкурки, окрасу, текстури висоти ворсу, фурнітури, декору, оздоблення тощо. Важливо також враховувати співвідношення основних матеріалів та додаткових, оздоблення і декору, які можуть утворювати контрастне фактурне рішення або базуватися на м'яких нюансних відносинах кольору, фактури, рельєфів, ритму тощо. Слід також зауважити, що оздоблення не завжди є доцільним в дизайні хутрових моделей і може успішно застосовуватися в рівній мірі в будь-якому виробі. Невдало використаний декор, чи поєднання матеріалів здатні не тільки погіршити зовнішній вигляд виробу, але і зробити його антихудожнім та не практичним. Те, наскільки поєднання фактур та оздоблення прикрасить сучасний виріб, залежить значною мірою

від розуміння його призначення, раціональності використання та функціональності виробу. Нові тенденції в моді надихають дизайнерів на експерименти, показуючи можливість створювати з хутра одяг, який своїми властивостями і зовнішнім виглядом нагадує легкі мініатюрні сукні, спідниці, светри, костюми шалі, доповнюючи їх хутровими сумками, взуттям та аксесуарами. Пропонують широкий асортимент товарів, окрім класичних видів: топи, блузони, шарфи і снуди, светри та незвичні аксесуари.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що у проектуванні хутрових моделей враховуються головні вимоги до якості виробу – функціональні, практичні, утилітарні, технологічні, естетичні, ергономічні, економічні, екологічні тощо, як вони взаємодіють і впливають на людину, її довкілля та навколишнє середовище – ще одне важливе завдання, яке стоїть перед дизайнером.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Класифікація хутрово-хутрянного напівфабрикату. Асортимент та якість напівфабрикатів зимової та весняної групи. Шкурки морських звірів. *Продавець непродовольчих товарів 4 розряд* : веб-сайт. URL: http://comexpert-2.pto.org.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=1664:klasyfikatsiiakhutrovokhutrianohonapivfabrykatuasortymentaiakistnapivfabrykativzymovoitavesnianoihrupyshkurymorskykhzviriiv
2. Ергономіка і дизайн. Проектування сучасних видів одягу: навч. посіб. / М. В. Колосніченко та ін. К.: ПП «НВЦ «Профі», 2014. 386 с.
3. Мода і стиль принципи композиції в одязі, композиційний центр. *Waykun* : веб-сайт. URL: <https://ua.waykun.com/articles/moda-i-stil-principi-kompozicii-v-odjazi.php>
4. Терская Л. А. Технология раскроя и пошива меховой одежды. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Учебное пособие, 2005. 272 с.

REFERENCES

1. Klasyfikatsiya khutrovo-khutryanoho napivfabrykatu. Asortyment ta yakist' napivfabrykativ zymovoyi ta vesnyanoi hrupy. Shkurky mors'kykh zviriv [Classification of fur and fur semi-finished products. Assortment and quality of semi-finished products of the winter and spring group. Skins of marine animals]. *Prodavets' neprodovol'chyykh tovariv 4 rozryad [Seller of non-food goods 4th grade]*: website. URL: http://comexpert-2.pto.org.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=1664:klasyfikatsiiakhutrovokhutrianohonapivfabrykatuasortymentaiakistnapivfabrykativzymovoitavesnianoihrupyshkurymorskykhzviriiv [in Ukrainian].
2. Erhonomika i dyzayn. Proektuvannya suchasnykh vydiv odyahu: Navchal'nyy posibnyk [Ergonomics and design. Designing modern types of clothing: Training manual] / M. V. Kolosnichenko and others. K.: PP «NVC «Profi», 2014. 386 p. [in Ukrainian]
3. Moda i styl' pryntsypy kompozytsiyi v odyazi, kompozytsiynny tseentr [Fashion and style principles of composition in clothes, composition center] *Waykun* : website. URL: <https://ua.waykun.com/articles/moda-i-stil-principi-kompozicii-v-odjazi.php> [in Ukrainian].
4. Terskaya L. A. Tekhnologiya raskroya i poshiva mekhovoy odezhdy [Technology of cutting and tailoring of fur clothes]. Ed. 2nd, revised and supplemented. Educational manual, 2005. 272 p. [in Russian]